

Я.Б. Лисейко

Інститут гуманітарних і соціальних наук
Національного університету “Львівська політехніка”**ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ СЯНОЦЬКОЇ ЗЕМЛІ У XVII СТ.**

© Лисейко Я.Б., 2011

Досліджуються військові формування, які створювались у сяноцькій землі протягом XVII ст. У цей період мешканці сяноцької землі здійснювали військову службу в контексті таких формувань, як посполите рушення, повітові війська, надвірні загони сяноцьких можновладців. Активне вживання різного роду військових формувань у сяноцькій землі у XVII ст. свідчить про численні загрози безпеці цього регіону та потребу його забезпечення. Чинники ризику для безпеки Сяноцької землі становили пограниччя становища краю: наявність гірської, важкодоступної місцевості, загрози татарських нападів, війни.

In this article investigates military units which were formed in Sanok land in XVII century. During this period the inhabitants of the Sanok land performed military service in the context of such units as pospolyte rushennia, county troops, out-groups of Sanok powers. The active use of various military units in the Sanok lands in the XVII century witness of numerous treats to security in the region and the need of its safeguard. Safety hazard of Sanok land consisted of mountain difficult terrain, the treat of Tatar attacks or war.

Військова служба та питання, пов'язані із безпекою, були невід'ємним атрибутом повсякденного життя мешканців Руського воєводства та сяноцької землі як його складової зокрема. Розвиток тих чи інших військових формувань у сяноцькій землі зумовлювався особливостями природо-географічного положення краю, особливостями політичного становища в країні, загрозами для безпеки мешканців Сяноччини. Потреби сяноччан максимально забезпечити свій край, а також створити ефективні механізми військової служби вилились у функціонування різних військових формувань в краю, часто із власною місцевою специфікою та особливостями.

Мета роботи – дослідити види військових формувань у сяноцькій землі в XVII ст., вивчити їхні організаційні особливості та діяльність. Ця тематика є актуальною, оскільки системні дослідження військових формувань сяноцької землі у XVII ст. та їхня діяльності в історіографії ще не зовсім висвітлені. Регіональний підхід до вивчення військових формувань дасть змогу дослідити їх місцеву специфіку, роль місцевих чинників та персоналій у їхньому формуванні та розвитку.

Свого часу аспекти військового життя в Руському воєводстві у XVII ст. описав та охарактеризував В. Лозинський [1]. До вивчення військових формувань, які діяли у Речі Посполитій та в Сяноччині зокрема, спричинились праці А. Прохаски, Я. Герлаха, К. Хана [2]. Сучасніші дослідження цієї тематики опосередковано зачіпають праці Я. Віммера, Т. Цесельського, О. Вінниченка [3]. До дослідження діяльності повітових загонів на теренах сяноцької землі у XVII ст. в контексті вивчення історії повітових військ Руського воєводства та Малопольщі найтісніше підійшов польський історик Даріюш Купіш [4]. Історик вперше виокремив малодосліджений феномен повітового війська. У стосунку до сяноцької землі автор дослідив діяльність місцевих повітових військ, в тому числі чи не вперше як специфічне тогочасне військо формування виокремив загони сяноцьких смоляків.

У XVII ст. мешканці сяноцької землі здійснювали військову службу в контексті таких формувань, як посполите рушення, повітові війська, надвірні загони сяноцьких можновладців. При

цьому повітові війська могли становити наймана козацька кіннота, вибранецька піхота і загони сяноцьких смоляків.

Усе військово-зобов'язане населення сяноцької землі безпосередньо приступало до виконання своїх військових обов'язків в контексті посполитого рушення. У Речі Посполитій посполите рушення було головною наступально-оборонною силою держави. На виклик короля шляхта повинна була ставати “на коні і в зброї” під корогву власної округи, звідки йшла під стяг кількох повітів, що підлягали вищому воєначальнику – воєводі [5, с. 165]. Неосіла шляхта на посполиті рушення не викликала. Міра служби залежала від величини маєтку. У разі, якщо шляхтич не йшов у похід, його маєток конфіскувався [5, с. 164]. На рівні повіту посполите рушення очолював каштелян, у нашому випадку – сяноцький каштелян.

Більш-менш точну цифру осіб, які могли брати участь у війні від сяноцької землі в контексті посполитого рушення у XVII ст., можемо дізнатись із щорічних переписів усіх зобов'язаних до військової повинності шляхтичів-землевласників, з оглядом на їхнє озброєння. Це були так звані “оказовання”, що проводились для покращання ефективності посполитого рушення. Загалом з першої половини XVII ст. збереглися дев'ять реєстрів сяноцької шляхти, яка брала участь в переписах – 1617, 1618, 1619, 1621, 1622, 1623, 1624, 1626, 1629 рр. За підрахунками Олексія Вінниченка кількість учасників оказовань у сяноцькій землі, які прибували на перепис особисто або виставляли замість себе слуг та родичів, коливалась в межах від 50 до 270 осіб. Загалом в оказованнях першої третини XVII ст. взяло участь понад 700 сяноцьких шляхтичів з близько 270 родів [6, с. 13]. Тут же потрібно відзначити, що кількість військово-зобов'язаної шляхти не зовсім відповідала дійсності, адже частина зем'ян ухилялася від участі в оказованнях [6, с. 20]. У середині XVII ст., 4 грудня 1648 р. відбулося посполите рушення сяноцьких зем'ян, в якому включно з почтами місцевих можновладців взяло участь близько 267 осіб. При цьому, судячи з реакції вищих сяноцьких урядовців, чимало шляхти в оказованні участі не взяло [7, с. 44]. У зв'язку з турецькою загрозою, у 1672 р. було скликане чергове посполите рушення. Тоді, 30 серпня 1672 р. на зборі під Сяноком були присутні близько 115 осіб [7, с. 605–606]. Для шляхти сяноцької землі оказовання, як правило, проводились біля Сянока, за участі сяноцького каштеляна [6, 14].

Тут потрібно звернути увагу на те, що сяноцькі зем'яни неохоче брали участь в посполитих рушеннях. На цю особливість свого часу звернув увагу ще Владислав Лозинський. Характеризуючи посполиті рушення в Руському воєводстві у 1648, 1651, 1653, 1657 рр., історик зауважив, що шляхта затягувала терміни їх проведення і взагалі прагнула уникнути в них участі. Щоб змусити шляхту до участі в посполитому рушенні, центральна влада вдавалася навіть до примусу через погрози здійснення карального походу або оголошення шляхті інфамії [1, с. 403–420].

Як правило, посполите рушення скликалось в загальнодержавних інтересах, однак воно могло використовуватись і в контексті територіальної самооборони. Це явище було доволі рідкісним, та все ж маємо кілька випадків, коли сяноччани вдавалися до посполитого рушення безпосередньо у сяноцькій землі. Наприклад, з метою оборони пограниччя посполите рушення скликано у 1655 р. [4, с. 358]. Тоді сяноцькі зем'яни, зібравшись під Сяноком, залишилися безпосередньо у сяноцькій землі, очікуючи можливого нападу ворога. Це рушення очолив сяноцький каштелян Зигмунд Фредро з Плешович. Основним оборонним форпостом було обране Кросно, з огляду на його добру уфортифікованість [7, с. 178, 182]. Наступне посполите рушення на потреби сяноцької землі було скликане у 1660 р. Його було зорганізовано для боротьби з демобілізованими військовими загонами, які грабували населення Сяноччини [4, с. 358].

Занепад інституції посполитого рушення, небажання шляхти брати участь у військових кампаніях чи навіть у локальній самообороні особисто, а, з іншого боку, масштаби розбійництва, бандитизму, розгулу демобілізованих військ, свавілля регулярних військових загонів та неефективність місцевої адміністрації у боротьбі з цими явищами спричинилися до розвитку інституції повітових військ. Сяноцькі зем'яни воліли шляхом найму створити військові загони, які б виконували службу збройного характеру для їхніх потреб та потреб держави.

Перші спроби формування повітових загонів у сяноцькій землі належать до 1607 р. Саме тоді Вишенський сеймик звернувся до Сигізмунда III з проханням про згоду на мобілізацію кінноти,

призначеної для охорони перемишльської і сяноцької земель. Загони мали формувати місцеві можновладці Стадницькі, що були опозиційно налаштовані до короля. Сигізмунд III відмовив, натомість порадив гетьману Жолкевському направити сюди дві кварцяні корогви, які були оплачені з місцевих поборів. Потребу в наймі війська зумовили різні безчинства, розбої з боку солдатських громад, наїзди татар та напади з боку угорської границі, з якими до цього боролись за допомогою кварцяного війська, старостинських загонів чи посполитого рушення [4, с. 311–312]. Чергова спроба мобілізації війська на потреби регіону належить до літа 1618 р. Тоді було проведено збір посполитого рушення під Сяноком, де було вирішено мобілізувати солдат, які мали б охороняти гірські перевали. Критика з боку короля в черговий раз зупинила починання сяноччан [4, с. 313].

Нарешті, 3 червня 1632 р., невдовзі після смерті Сигізмунда III, зважаючи на загрозливу зовнішньо-політичну ситуацію, згідно з рішенням Вишенського сеймику, Руське воєводство мало мобілізувати 500 козаків, в тому числі сяноцька земля – корогву із 100 вершників. Командування було доручене перемишльському каштеляну Станіславу Ваповському, рід якого здавна володів маєтностями у сяноцькій землі [4, с. 319–320].

Повітові війська використовувались як для потреб окремо взятої сяноцької землі, так і для загальнодержавних потреб. Наймані загони від сяноцької землі неодноразово брали участь в антитурецьких кампаніях. Так, з огляду на загострення відносин Речі Посполитої та Османської імперії та через небезпеку нападу турецько-татарських військ, за ініціативи сяноцького каштеляна Мартина Стадницького у травні 1619 р. був здійснений набір кінноти до сяноцької корогви на період півроку під командуванням Ієроніма Стадницького. Сяноччани вирушили в Брацлавщину, де їхня корогва була включена до складу полку Мартина Казановського, нараховуючи близько 80 вершників. У серйозних бойових діях сяноччани участі не брали, оскільки до масштабних військових зіткнень з Османською імперією у 1619 р. ще не дійшло. Вже через півроку вони повернулися додому [4, с. 229–233]. Не знаємо напевне, чи брали сяноччани участь у Хотинській битві. Маємо лише опосередковану згадку про Марка Стадницького із загоном у 100–150 вершників в складі полку Станіслава Любомирського [4, с. 237]. Цей загін, як і сам Марко Стадницький, цілком могли прибути із сяноцької землі, особливо з огляду на те, що Стадницькі очолювали корогву із Сяноччини у попередній кампанії 1619 р., приблизно з такою самою кількістю вершників. У 1672 р. сяноцька, перемишльська і львівська землі набрали повітове військо чисельністю близько 1000 осіб у зв'язку з турецькою загрозою. Десь між липнем і серпнем вони розквартирувались під Глинянами. Очевидно сяноцькі загони брали участь в охороні Львова, а також в поході на татарські улуси [4, с. 291–292].

Сяноччани брали також участь в антитурецькій кампанії 1676. Про це дізнаємося із облятованого акта реєстру жовнірів хорунжого Гумніського в сяноцькій гродській книзі, датованій цим же роком. Тоді в хотинському поході взяла участь корогва кінноти під керівництвом Гумніського. Як впливає з реєстру, корогва налічувала 65 вершників. Судячи з того, що чимало воїнів загинуло, корогва брала участь в боях. Загалом загинуло дванадцять осіб, серед них представник давньої сяноцької родини Деденських Францишко Деденський [8, с. 134–135].

Якщо проаналізувати випадки, коли сяноччани формували військові загони, що діяли поза межами сяноцької землі, то можемо чітко побачити, що це робилось у тих випадках, коли існувала серйозна загроза з боку ворога самій Сяноччині. Зокрема, це були війни з Османською імперією та Кримським ханством. Напротивагу цьому кидається увічі той факт, що еліти сяноцької землі не вдавались до набору повітових військ для вирішення внутрішньополітичних проблем Речі Посполитої, наприклад, під час т. зв. рокошів. Притому, що сусідні польські воєводства – Сандомирське та Краківське – активно відстоювали свої політичні позиції, вдаючись при цьому до наборів повітових військ [4, с. 219–228].

Як особливість стосовно військ, які сяноцька земля виставляла для загальнодержавних потреб, можемо відмітити те, що це переважно була кіннота, в той час, як для власних потреб сяноччани переважно використовували піхоту.

Якщо до 1653 р. сяноччани в контексті формувань повітових військ для потреб самої сяноцької землі використовували кінні загони та піхоту, то після 1653 р. мобілізується виключно

піхота [4, с. 350]. Починається формування особливого роду військ – т. зв. “гірської піхоти”, існування якої було продиктовано багатьма чинниками. По-перше, як ми вже зазначали, існувала потреба убезпечити ці землі, з огляду на їхній пограничний статус; по-друге, піхота, як рід військ була зручною для ведення бойових дій в гірській місцевості, де знаходилась більша частина сяноцької землі; по-третє, з фінансової точки зору утримання піхоти було значно дешевшим, ніж кінноти. Існування гірської піхоти, у випадку сяноцької землі – формувань стало регіональною особливістю, з огляду на те, що в Речі Посполитій, куди в той період входила більшість українських земель, основною військовою силою була кіннота (якщо не враховувати українських козаків).

Першопочатково учасників цих формувань називали просто піхотою, або “служебними” чи “гайдуками”, а з плином часу на теренах Руського воєводства їх означувало терміном “смоляки”. Зокрема, вперше термін “смоляк” вжито стосовно людей сяноцького старости Францішека Мнішека і сяноцького каштеляна Зигмунда Фредри у 1655 р. і лише в 1659 р. як означення загонів місцевого самоурядування. Існують припущення, що сам термін “смоляк” походить від словацького слова “smoliar” – людина, яка працює із сокирою при смолі. Вже згодом цей термін вживається для окреслення лісових охоронців руського пограниччя [4, с. 69–70]. Це був своєрідний різновид повітового війська – піхота, мобілізована для оборони теренів Прикарпаття. Формування смоляків використовувалось регіональною адміністрацією, магнатами, шляхтою, єпископами.

За підрахунками Даріюша Купіша, чисельність загонів смоляків у сяноцькій землі в період з 1653 по 1659 рр. становила 50 осіб. В період з 1660 до 1695 рр. – ця кількість коливалася в межах 20–50 осіб [4, с. 351]. Кількість загонів залежала від ступеня небезпеки в регіоні та від рівня активності розбійницьких банд.

Те, як здійснювався набір повітових загонів, найкраще дають уявлення відповідні рішення вишенського сеймику. Наприклад, у 1659 р. сяноцькі зем’яни прийняли рішення найняти 50 смоляків, яких мав очолити Францишко Деденський. Крім того, мала бути найнята кіннота для збору інформації, тобто для виконання розвідувальних функцій. Цей загін створювався шляхом найму за рахунок спеціально проведеного побору у сяноцькій землі. Самі смоляки були на службі в сяноцького старости Францишка Мішека, а сяноччани фактично найняли його людей для потреб усієї землі [7, с. 290].

Дещо інакше відбулося формування повітових загонів сяноцької землі у 1665 р. Тоді у зв’язку з посиленням активності розбійницьких банд, на з’їзді вишенського сеймику було вирішено у сяноцькій землі виправити з кожних 8 ланів піхотинця з мушкетом і необхідною амуніцією. Міста та містечка також мали виправити піхотинців з кожних 20 дворищ. Цих піхотинців мали очолити ротмістри Петро Красовський і Симон Ромер [7, с. 400–401].

Відмінності у принципах формування та комплектування повітових загонів Сяноччини Д. Купіш пояснює тим, що в критичних ситуаціях, аби посилити загани смоляків, місцева адміністрація вдавалася до мобілізації місцевого населення. Критерієм відбору була певна кількість піхотинців від села, лану або диму. Таку практику формування повітових загонів дослідник називає системою перемінної служби найманих смоляків та загонів, змобілізованих із місцевого населення [4, с. 353]. Очевидно, що мобілізація місцевого населення здійснювалась не тільки з метою посилення обороноздатності Сяноччини, а й була також продиктована нестачею коштів для утримання більших загонів смоляків, які здійснювали військову службу на платній основі. Також сяноцькі смоляки від 1672 р. отримували підмогу від посесорів королівщин. Зокрема в разі потреби вони могли розраховувати на допомогу 100 піхотинців від самбірської економії [4, с. 356].

Про залучення місцевого населення до військових потреб свідчать реєстри вибранецької піхоти з сяноцької землі. Ці загани склалися з селян, які мешкали у королівщинах. Наприклад, невеликий набір піхоти відбувся у 1650 р. Тоді із сіл Кросненського староства Ольховець, Міжроддя, Команчі, Смольника та ін. були змобілізовані близько 7 осіб [9, с. 1113–1114]. Сеймиківі ухвали ставлять конкретні вимоги перед сяноцьким піхотинцем. Такий піхотинець мав бути споряджений кулями, порохом, шаблею, сокирою. Він забезпечувався провіантом та отримував певну невелику грошову суму [7, с. 319].

На основі досліджень характеру оборони гірських районів повітовими військами, проведених Даріюшем Кулішем [4, 361–369], можемо вивести такі особливості забезпечення оборони сяноцької землі місцевими повітовими загонами: 1) регулярне патрулювання торгових шляхів, особливо у важкодоступній гірській місцевості, поблизу з угорською границею з метою попередити можливі напади; 2) використання елементів розвідки та шпигунства з метою виявити можливість нападу чи винуватців вже вчиненого наїзду; 3) активне використання мережі інформаторів (наприклад, корчмарів); 4) спільні операції проти ворога із загонами сусідніх земель, зокрема із перемишльськими смоляками; 5) застосування облав та несподіваних збройних вилазок проти злочинців, а також обшуків з метою довести вину злочинця; 6) умовний поділ території сяноцької землі на сектори (з 1660 р.), охорону і оборону якого здійснювали від одного до 4 підрозділів смоляків. Наприклад, 1 вересня 1661 р. на з'їзді, присвяченому питанням охорони сяноцької землі від розбійництва, були призначені три ротмістри, кожному з яких надавався окремий сектор для охорони. В такий спосіб гірський пояс від Самбірщини по Ветлину охороняти мав Франтишко Гумовський, жидачівський війський, охорона другого пояса від села Ветлини по містечко Новотанець доручалась Симону Ромеру, нарешті за третій пояс – від Новотанця по Кросно – мав відповідати Костянтин Конарський. Загони формувались по одному піхотинцю від села залежно від належності села до того чи іншого сектору [7, с. 333].

Аналіз сеймикових ухвал, пов'язаних із створенням повітових військ у сяноцькій землі в XVII ст. показує, що приводом до створення військових загонів у Сяноччині здебільшого ставала потреба місцевих мешканців у захисті від розбійництва та розбійницьких наїздів з боку угорської границі. Відповідно мобілізацію повітових загонів місцеві зем'яни найчастіше мотивують тим, що “від розбійників надходять великі небезпеки”, загони створюють “...аби могли давати відсіч пограничним людям з Венгрів, які нападають на сяноцьку землю і двори шляхетські грабують, шляхту палять та вбивають” [10, с. 333], “...оскільки щоденно нашій землі від пограничних розбійників заходять небезпеки” [7, с. 319]. Деяко рідше відбувався набір повітових загонів для боротьби із свавільним жовніром. Такий набір відбувся у 1663 р. з метою оборони сяноцької землі від дій свавільних жовнірських “куп” чи хорогв, які завдають шкоди місцевому населенню [7, с. 367–368].

Отож, розвиток і функціонування повітових військ у сяноцькій землі стало своєрідною реакцією місцевої еліти на різні загрози та небезпеки. Місцева шляхта взяла на себе витрати, пов'язані з утриманням повітових загонів, великою мірою забезпечивши безпеку своїх домівок навіть у військовий час.

Як окремий вид військового формування можемо відзначити приватні збройні загони сяноцьких можновладців. Можновладство в добу пізнього середньовіччя та в ранньомодерний час посідало найвищий ступінь в ієрархії суспільно-упривілейованого стану Речі Посполитої та сяноцької землі зокрема. У сяноцькій землі до можновладства у XVII ст. належали родини Балів, Мнішеків, Ваповських, Фельштинських, Гурбуртів, Стадницьких. Щодо військової служби, то можновладці могли безпосередньо її не нести, а натомість висилати замість себе заступників, або, як правило, свої приватні надвірні загони. За словами Владислава Лозинського, можновладці мали широку владу, впритул до того, що посідали власне військо, яке використовували для провадження воєн з такими самими можновладними сусідами [11, с. 15]. Цілі армії можновладці утримували під час воєн чи політичних смут. Наприклад, в часі рокошу Зебжидовського Стадницькі та Гербурти мали на своїй службі формальні корпуси, що склались з кінноти, піхоти та артилерії. Для своїх загонів можновладці рідше вербували дрібну шляхту, натомість найчастіше наймали іноземних воїнів – угорців, волохів, татарів, німців, татарів та ін. [11, с. 25–26].

Варто також зазначити, що адміністрація сяноцької землі інколи вдавалася по допомогу від можновладців, коли власних сил не вистачало для успішного проведення тієї чи іншої збройної акції. Також можновладці, посідаючи важливі місцеві уряди, могли використовувати власні надвірні загони в інтересах усієї Сяноччини. Наприклад, у 1669 р. любачівський каштелян Адрій Стадницький, рід якого посідав чималі маєтності у сяноцькій землі, та сяноцький підкоморій Степан Баль дали обіцянку, що нададуть своїх піхотинців на підтримку сяноцьким смолякам на перший поклик ротмістра [7, с. 505]. В іншому випадку, у 1655 р. сяноччани просили короля, аби

замість 75 коней, виряджених по козацьки, яких вони не могли спорядити, надати 100 добре тренованих і виправлених драгунів сяноцького каштеляна Зигмунда Фредра з Плешович, за що сяноцькі зем'яни повинні були з ним згодом розрахуватися [7, с. 182].

Приватні загони можновладців також відігравали певне стратегічне значення у масштабах держави, адже були безкоштовною охороною пограниччя, в чому був зацікавлений уряд держави.

Активне вживання різних військових формувань у сяноцькій землі у XVII ст. свідчить про численні загрози безпеці цього регіону та потребу його убезпечення. Чинники ризику для безпеки сяноцької землі становили пограниччя краю, наявність гірської, важкодоступної місцевості, загрози татарських набігів, війни. Оборона та безпека цього регіону насамперед мала значення для його мешканців. Цей фактор, помножений на особливості природо-географічного положення сяноцької землі, зумовив появу та діяльність тут специфічної формації гірської піхоти, яка сформувалась та розвинулась власне за ініціативи місцевих зем'ян. Місцеві повітові війська відігравали ключову роль в обороноздатності краю. Дещо меншу роль відігравали посполите рушення місцевих зем'ян та приватні військові загони сяноцьких можновладців.

1. Łodziński W. „Prawem i lewem” Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII w. – Lwów, 1913. – 483 s. 2. Prochaska A. Samorząd województwa ruskiego w walce z opryszkami // Rozprawy Wydziału Historyczno-Filologicznego Akademii Umiejętności. – Kraków, 1907. seria 2, T. XXIV. – S. 269–336. Gerlach J. Chłopi w obronie Rzeczypospolitej: studium o piechocie wybranieckiej. – Lwów, 1939. Hahn K. Pospolite ruszenie wedle uchwał sejmikowych ruskich od XVI do XVIII wieku // Pamiętnik Historyczno-Prawny. – Lwów, 1928. T. VI. – S. 443–453. 3. Wimmer J. Wojsko Polskie w drugiej połowie XVII wieku. – Warszawa, 1965. – 385 s. Ciesielski T. Wyprawa łanowa 1653 r. // ZNWSP. – 1994, T. XXX. – S. 47–80. Вінниченко О. Позиція шляхти Руського воєводства щодо соціально-економічного та політичного стану Речі Посполитої в другій чверті XVII ст. (За матеріалами інструкції вишенського сеймика послан на сейми 1632–1647 років) // Україна модерна. – Львів, 1999. – Ч. 2–3. – С. 7–36. 4. Kupisz D. Wojska powiatowe samorządów Małopolski i Rusi Czerwonej w latach 1572–1717. – Lublin, 2008. – 468 s. 5. Kutrzeba S. Historia ustroju Polski w zarysie. Korona. – Lwów, 1917. – T. 1. – 292 s. 6. Вінниченко О. Переписи посполитого рушення шляхти Сяноцької землі в 1617–1629 рр. // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Історична серія. – Вип. 37/2. – Львів, 2002. – С. 13–48. 7. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1909. T. XXI: Lauda sejmikowe wiszeńskie 1648–1673 r. / Oprać. A. Prochaska. – 753 s. 8. ЦДІАЛ. – Ф. 15. – Оп. 1. – Спр. 188. 9. ЦДІАЛ. – Ф. 15. – Оп. 1. – Спр. 163. 10. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1911. T. XXII: Lauda sejmikowe wiszeńskie 1673–1732 r. / Oprać. A. Prochaska. – 848 s. 11. Życie szlachty XVII w. w zachodnich połaciach województwa ruskiego. Wybrane ustępy z dzieła Władysława Łodzińskiego „Prawem i lewem” Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII w. Opr. Persowski F. – Przemyśl, 1937. – 36 s.